

TÜRKİYE’DE SOSYOLOJİ – ZİYA GÖKALP SEMPOZYUMU AÇILIŞ KONUŞMASI

Bölümümüz “Türkiye’de Sosyoloji” başlığı altında sürdürülecek bir dizi bilimsel faaliyet planlamış bulunmaktadır.

Bu bilimsel faaliyetlerin ilki; bugün, 80’inci ölüm yıldönümünü idrak ettiğimiz ve Fakültemizde Sosyoloji’nin başlatıcısı olan büyük düşünür Ziya Gökalp’e hasredilmiştir. Ziya Gökalp Türkiye’de Sosyoloji’nin kurucusu, öncüsü olmakla kalmamış, bu bilimin üniversite bünyesinde gelişip serpilmesine de imkan sağlamıştır. Onun Edebiyat Fakültesi çatısı altında İctimaiyat dersleri vermesi ile Sosyoloji Bölümü, Bölümümüz Türkiye’de ilk Sosyoloji Kürsüsü olma özelliğini de kazanmıştır.

Ziya Gökalp’in Türk toplumunun temel meselelerine karşı duyduğu yakın ilgi yanında o dönemin sosyolojisinin temel konuları üzerinde çalışması, mevcut sorunların bilimsel bir biçimde ele alınıp incelenmesi için sarfettiği gayret; bugün, sosyolojinin Türkiye’de önemli bir yer tutmasına ve Bölümümüzün de Türk Üniversitelerinde ilk ve uzun zaman bu konudaki tek disiplin olarak yer almasına izin veren bir alt yapı oluşturmasını sağlamıştır.

Ziya Gökalp’in fikrî yapısını ve buna bağlı olarak kullandığı ve geliştirdiği sosyolojik görüşlerini Türk toplumunun karşı karşıya bulunduğu sorun ve açmazların, her sosyoloji sisteminde olması gerektiği gibi, tayin ettiğini görmekteyiz. Bu doğrultuda oluşan fikrî yapısında, Ziya Gökalp’e bazı ikililerin görüşlerini ifade etmede yardımcı olduğunu görmekteyiz.

İlk elde sosyolojisi ve bunun Türk toplumunun meselelerine uygulanması biçimine baktığımız zaman, kendi ifadesi ile *sosyolojik görüşlerinin bir yanı ile telif, diğer yanı ile tercüme olduğunu* görmekteyiz. Durkheim’in ilmi sisteminden yola çıkarak yaptığı açıklamalar ve Üniversitemizin ilk sosyoloji yayını olarak kabul edeceğimiz taş baskısı kitaplardaki sosyolojik anlayışın tercüme ama bu sosyolojik yaklaşımın devamı olarak Türk tarihi ve toplumu ile ilgili çalışmalarının ise telif olduğunu ifade etmektedir.

Türk toplumunun karşı karşıya olduğu sorunlar üzerine inşa ettiği fikirleriyle örülü sosyolojiyi “millî sosyoloji” olarak adlandırması da ilgi çekicidir.

Fikirlerini oluşturduğu temel mesele şudur: Osmanlı Devleti yıkılmaktadır. Doğu medeniyetinin bir temsilcisi olmasına rağmen devrini kapatmıştır. Çağın yükselen değeri, Batı medeniyeti olarak kendisini tanımlamış ve kabul ettirmiştir.

Doğu ve Batı arasında yer alan ilişkilerin odak noktasında bulunan Osmanlı uzunca bir süredir Batı ile yeni tür ilişkiler içindedir. Bir şekilde, daha doğrusu, üst yapı kuruluşları ile batılılaşma, başka bir deyişle, Batı ile ilişkilerini sürdürebilecek yeni bir yapıya geçmeyi arzu etmektedir. Ziya Gökalp'ın temel meselesi, bu işin kaçınılmazlığı yanında nasıl gerçekleştirileceği üzerinde yoğunlaşmaktadır. Mevcut Doğu Batı ayırımının Osmanlı devleti açısından yapması gerekenler doğrultusunda değerlendirilmesi ve Türk toplumunun Avrupa beynelmileliyeti içinde yer alması gerektiği konusundaki görüşleri Ziya Gökalp'ın bir başka ikili ayırım ortaya koymasını gerektirmiştir.

Türk-Osmanlı ayırımı bu konudaki güçlükleri çözmede gerekli fikri alt yapıyı hazırlama imkanı yaratmaktadır. Ziya Gökalp'ın milliyetçilik ve Türkçülük konusundaki görüşlerinin de temellendiği bu ayırım daha çok Doğu medeniyet sahasından ayrılıp, Batı medeniyet sahasına girebilmemizin anahtarlarını da verme özelliğine sahiptir.

Ziya Gökalp'ın Türk ve Osmanlı arasında gerçekleştirdiği ayırım; onun, tüm sosyolojisine damgasını vuracak olan *Kültür ve Medeniyet ayırımı* için gerekli olan donanımı da hazırlamış görünmektedir. Ona göre Osmanlı bir medeniyetin ifadesidir. Türklük ise daha çok bir kültüre işaret etmektedir. Osmanlı devresini kapatmış ve terk edilmesi gereken bir medeniyeti gösterirken, Türklük ise yeni açılımlara izin verecek bir kültür temeline işaret etmektedir.

Ziya Gökalp'ın sosyolojisinden, sosyolojisini inşasından ve uygulamasından kaynaklanan ve temelde Doğu Batı ayırımına dayanan bu ayırımlar zamanı için çok geçerli olmuş karşılaştığı sorunların çözümünün yeni bir medeniyet dairesine girmesiyle elde edilebileceğine inanılan Türk milletinin Avrupa beynelmileliyeti içinde alması yargısını ortaya çıkarmıştı.

Ziya Gökalp sosyolojisindeki toplum tarihimizle ilgili bu temel ayırımlara bağlı açıklamalar, Türk sosyolojisinin belli başlı sorunlarını değerlendirmedeki ele alışları tayin ettiği gibi belli başlı siyasetleri de desteklemiş görünmektedir.

Ziya Gökalp'ın yakın dönem tarihimiz içinde toplum siyasetleri üzerinde etkili olan bu değerlendirmelerinden ve tarihin karar vereceği tercihinden; günümüze gelen çizgide, biraz uzaklaşıldığı görülmektedir.

Gelip geçen iktidarların siyasi farklılıklarına rağmen, mevcut bir devlet anlayışı çerçevesinde, kendilerine uygun gördükleri veya genellikle uygun olan Batılılaşma hareketlerini, bana göre Batı ile sürdürmek zorunda kaldığımız ilişkiler çerçevesinde, ama Ziya Gökalp'ın temellendirdiği kültür ve medeniyet ayırımı çerçevesinde gerçekleştirmeye çalıştıklarını söyleyebiliriz.

Onların anladığı veya izin verildiği şekilde Batı ile ilişkiler sürdürüldü. Batıya fazla yanaşmamamız gerektiği hallerde kültür unsurları, yanaşmamız gerektiği hallerde ise medeniyet unsurları ve gerekliliği, kaçınılmazlığı ortaya çıkarıldı.

Başka bir deyişle Batı ile ilişkilerde kendimizin tayin ettiği ve kendimize uygun bir çerçeve içinde ilişkileri sürdürmeye çalıştık. Tarihî ve toplumsal özelliklerimizin ne ölçüde dikkate alındığını bilemediğimiz bu siyasette; bir taraftan varlığımızı korumak, öte yanda ise, Batılı gibi olmak çabaları, bazen birlikte bazen da birisinin ötekini yerini aldığı bir biçimde ortalıkta dolaştı.*

Bu yüzden de sosyologlarımızın önemli tartışma konuları arasında Kültür ve Medeniyet ayırımına dayalı çalışmalar önemli bir yer tuttu. İçinde yer aldığımız Doğu Batı ayırımında, çelişkisinden, çatışmasından kaynaklanan bu durum bir biçimde telif edilmeye çalışıldı.

Günümüze geldiğimizde, Batı ile sürdürmek zorunda olduğumuz/kaldığımız ilişkilerde, siyasilerimizin söz sahibi olmak istedikleri, ölçüsünü tayin etmeye özen gösterdikleri ilişki biçimi, muhataplarımız tarafından yeterli görülmemektedir. Artık epeydir etrafında dolaştığımız, belli alanlarda, belli ölçülerde bulduğumuz bir çerçevenin içine girip girmememiz söz konusudur.

Bu durumda Ziya Gökalp'ın görüşleri ve ayrıntılı bir biçimde temellendirmeye çalıştığı kültür ve medeniyete ait özellikler ile bunlar arasındaki ilişki ve geçiş noktaları ile ilgili fikirleri yeniden anlam taşımaktadır.

Ziya Gökalp Osmanlıdan Cumhuriyete geçişin sosyolojik açıdan fikrî alt yapısını hazırlamakla kalmamış, bu gün için Batıyla ilişkilerimizin aldığı boyuta da ışık tutabilecek tespit ve değerlendirmelere de sahip bulunmaktadır.

Mevcut yönetimlerin ve devlet anlayışının "Türk milletindenim, İslam ümmetindenim, Batı medeniyetindenim" üçlemesini işlerine geldiği gibi bakmaları, Ziya Gökalp'ı ve tabii ki sosyoloji de bir yerde rafa kaldırmaları günümüzde bu değerlendirmelere yol açan ele alışlara ne kadar ihtiyacımız

---

* Bu işlemler ve eylemler sırasında Ziya Gökalp'ın fikirlerinin nereye kadar etkili olduğu, nereden sonra içeriğinin farklı bir biçimde oluşturulduğu veya yorumlandığı konusu unutulmamalıdır.

4

olduğunu ve sırf bu nedenlerle Ziya G6kalp'ı yeniden okumamız gerektiğini ortaya koymaktadır.

Ziya G6kalp'imize ve sosyolojimize yeniden sahip çıkmamız gereği ile burada bulunan herkese; 6zellikle Ziya G6kalp sempozyumuna katkıları ile bizi şereflendiren değerli bilim adamlarına teşekkür ediyor, sosyolojimizin ve b6l6m6m6z6n kurucusu b6y6k d6ş6n6r Ziya G6kalp'ı rahmet ve h6rmetle anıyorum.

Prof. Dr. Korkut TUNA
Sosyoloji B6l6m Bařkanı